

А. Б. Пономаренко

С. В. Шаталюк

ПЕРЕДАЧА КРИМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО СКЛАДУ УРСР – ЩЕДРИЙ ДАРУНОК ЧИ ЕКОНОМІЧНИЙ ТЯГАР?

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Стаття присвячена дослідженню причин передачі Кримської області до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки. Дається аналіз соціально- економічного становища області на момент її передачі до складу УРСР.

Ключові слова: Кримська область, депортація народів, УРСР.

Abstract

The article investigates the reasons for the transfer of the Crimean region to the Ukrainian Soviet Socialist Republic. The analysis of the social - economic situation of the region at the time of its transfer to the USSR. Key words:

Keywords: . Crimean region, deportation of the peoples, the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Існує кілька гіпотез щодо підґрунтя передачі Кримської області до складу УРСР. За однією із них ініціатива передачі приписується Першому секретарю ЦК КПРС М. Хрущову та його начебто позитивному ставленню до України. За іншою версією ця передача була не актом братерства, а вимушеною мірою, оскільки у Криму на той час склалася несприятлива соціально-економічна ситуація. На цьому позначилася післявоєнна розруха та брак робочої сили, адже відбулася сумнозвісна депортація кримських татар та представників інших національностей з півострову.

Офіційна статистика свідчить, що за чотири роки війни населення в Криму зменшилося вдвічі і до травня 1944 р. становило 780 тисяч осіб, а після депортації кримських татар та представників інших народів тут лишилося близько 500 тисяч людей [1]. Щоб ліквідувати дефіцит робочої сили у Крим було переселено російське населення з регіонів Але необхідних для господарювання у степовій місцевості навичок у переселенців не було. Отже відбудова народного господарства регіону йшла дуже повільно. Ситуація потребувала радикальних змін. Тож Кримську область передали до складу УРСР у 1954 р. із таким формулюванням: «Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість та тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю та Українською РСР» [2].

В 1954 р. в СРСР з великою помпезністю відсвяткували визначну дату - 300 річчя возз'єднання України з Росією. Не інакше як возз'єднання двох братніх народів трактувалися радянською владою події 1654 р. – Переяславська рада і «Березневі статті». Відбулися численні урочисті збори, виставки, концерти з нагоди ювілею. На всіх рівнях підкреслювалося значення УРСР як другої серед рівних республік єдиного і неподільного Радянського Союзу. Більш того - почалася своєрідна українізація керівництва республіки, навіть комуністичну партію України вперше з середини 20-х дозволили очолити українцеві Олексію Кириченку. До цього першими секретарями республіканської партійної організації були виключно росіяни. На додаток до численних урочистостей ЦК КПРС обнародував документ, в якому доводилась непохитність «вічного союзу» українців з росіянами. Щоб підкреслити великі переваги, що отримала Україна від союзу з Москвою, святкування річниці Переяславської угоди вінчав акт передачі Криму від Російської Федерації Україні – як «свідчення дружби російського народу». І тоді, і в наступні роки ця подія сприймалася як апофеоз святкування возз'єднання, як великий дар старшого брата, як царський жест Микити Хрущова. Спробуємо розібратись, чи так було насправді?

Це був час, коли зруйнована війною економіка України та європейської частини Росії тільки почала відроджуватися. Відбудовували міста, заводи, фабрики, піднімали село. За головними показниками народне господарство ледь перевершувало передвоєнний рівень. Так було скрізь - тільки не в Кримській області. Тоді півострів мало чим нагадував всесоюзну здравницю, якою звикли вважати Крим у 70-80-х роках. Область відставала від загальних темпів відбудови. Промисловості тут не було, а сільське господарство перебувало в занепаді. Чи не головною причиною стала депортація татар та інших народів, які віками жили і працювали в Криму. Переселенці ж з Росії і України просто не вміли вести господарство в нових кліматичних умовах. Більш того, зіткнувшись з такими труднощами, частина з них поверталася додому. На початок 1954-р. чисельність населення півострова відповідала рівню середини 20-х і ледве перевищувала півмільйона.

Питання про зміну підпорядкування Кримської області ідеологічно та економічно було обгрунтовано на вересневому пленумі ЦК КПРС 1953 р., присвяченому проблемам сільського господарства. На тому пленумі М. Хрущова хоч і обрали Першим секретарем ЦК КПРС, але він ще не був повновладним хазяїном становища. Велику роль в прийнятті рішень відіграла стара сталінська гвардія – Голова Ради Міністрів і Голова Президії ЦК – Г. Маленков, його перший заступник В. Молотов, а також К. Ворошилов, Л. Каганович, М. Булганін. Тому питання передачі Кримської області не могло бути ініціативою новообраного Першого секретаря.

Під кінець осені 1953 р. М. Хрущов сам відвідав Крим і переконався в необхідності рішучих змін. Про цю подорож збереглися спогади Олексія Аджубея, зятя Хрущова. Він супроводжував Першого секретаря в інспекторській поїзді до Криму. Кримська дійсність 1953 року, зображена ним, просто вражає своєю безнадійністю. За словами Аджубея, найбільше ошелешили, схвилювали і обурили Хрущова галасливі натовпи російських переселенців, які торпедували машину Першого секретаря. Люди скаржилися на нестерпні умови життя, погане житло, нестачу харчів, вимагали допомоги. За свідченням Олексія Аджубея, Хрущов у той же день терміново виїхав до Києва. По приїзді у Маріїнському палаці він мав тривалу розмову з керівництвом республіки. Головною темою її стало кримське питання та неприємні враження від поїздки. Користуючись своїм величезним авторитетом серед київського керівництва, Микита Сергійович умовляв українців допомогти відродженню кримської землі [3].

В одному з архівів України зберігалася довідка під грифом "секретно" - "О состоянии сельского хозяйства Крымской области" від 4 січня 1954 року, підготовлена для першого секретаря ЦК КПУ О. І. Кириченка. З неї дізнаємося про жахливий стан економіки регіону. Наприклад, про те, що в 1954 р. порівняно з 1940-м площа посівів у Криму скоротилася на 70 тисяч гектарів. За врожайністю всіх головних сільськогосподарських культур область у 1953 році не досягла довоєнного рівня. За станом на 1 січня 1954 року площа садів складала лише 87 відсотків, а виноградників - 79 відсотків рівня 1940 року. Тваринницькі ферми у більшості колгоспів і радгоспів Криму пішли в зиму 1953/54 року лише на 37 відсотків забезпеченими кормами. В області не вистачало понад 1 100 тракторів. Сільське господарство Криму потерпало від гострої нестачі води. За станом на січень 1954 року в господарствах Криму зрошувалося лише 40,9 тисячі гектарів сільськогосподарських угідь. Глибоку кризу переживала і соціальна сфера області. Сьогодні ніхто не повірить у те, що в Криму ще наприкінці 1953 року було лише 3 хлібних магазини, 18 - м'ясопродуктів, 8 - молочних, 2 - тканин, 9 - взуття, 5 - будівельних матеріалів та 28 - книжкових крамниць [4].

Отже, за таких обставин навряд чи можна вважати передачу Кримської області до складу УРСР щедрим дарунком. Приєднання Криму звалило на Україну ряд складних економічних і соціальних проблем, вирішення яких покривалося з бюджету УРСР. До того ж депортація кримських татар, греків, болгар та інших народів, що проживали на півострові, і переселення сюди росіян призвело до виникнення політичних проблем. Кримський «подарунок» помітно посилив присутність росіян в Українській республіці, що допомогло Росії анексувати Крим в 2014 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вольвач П. Як Україна відбудовувала «подарований» у 1954 році Крим [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.amn.com.ua/blog/yak-ukrayina-vidbudovuvala-podarovanyj-u-1954-rotsi-krym/>.
2. Наш Крим: неросійські історії українського півострова / упоряд. та вступ. С. В. Громенко. – Київ: К.І.С., 2016. – С. 262.
3. Там само. – С. 256 - 257.

4. Чумак В. Як Крим увійшов до складу УРСР. Міф про «царський подарунок» Хрушова [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. - Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/yak-krim-uvijshov-do-skladu-ursr.html>.

Алла Борисівна Пономаренко –кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail : ponomarenko-kovaliova@yandex.ua;

Сергій Васильович Шаталюк – студент групи ЗМО – 16 б, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Ponomarenko Alla B. –PhD in History, Assistant Professor of the Sociopolitical Sciences Chair, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.

Shataliuk Sergii V. – Department of management and information security, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.